

Episoder från Sibirien

Många orter i Sverige har sitt eget Sibirien så och Rixö där bostäderna i övre delen av samhället fick klä skott för den förtätade bebyggelse som påminner om ett getto i miniformat.

Rixö Kråkestan och Sibirien

Seriefigurerna Biffen och Bananen höll till på Surbrunnsgatan i Stockholm där den rätt ruffiga omgivningen gick under namnet Sibirien, paret kompletterades så småningom av en vimsig figur som fick namnet Galento. Originallet höll till som barägare och boxare i USA och beredde självaste Joe Louis stora bekymmer. Tony Galento benämndes även den boxande öltunnan, då konsumtionen av denna dryck låg på ett högt plan. Ovidkommande för berättelsen om Sibirien är att Tony Galento hade en kollega med samma brokiga bakgrund, kämpan hette Jonny Risko mera känd som gummimannen med fabulös förmåga att tåla stryk, genom sitt elastiska rörelsemönster i ringen lyckades Risko ta loven ur de värsta råsoparna som ideligen hamrades på av motståndaren, på så sätt kunde Galentovinna en eller annan poängseger. Serien om Biffen och Bananen skapades av Ritola-Jan-Erik Garland där de

inblandade upplevde mystiska öden och äventyr i Folket i Bild under många och långa år.

I Rixös Sibirien var trångboddheten inte bara stor, i dagens läge var den ofattbar stor, området bestod av tio fastigheter, ett av husen revs för att bereda väg för just en väg värd namnet, tidigare infrastruktur var av klart undermålig karaktär, rivningen skedde i mitten av trettiotalen när den stora rushen inom stenindustrin ebbat ut.

De röda husen oftast målade med silloljebaserad färg tjärpappstak utan skyddande tegelpannor hörde till det yttre attributet. Två lägenheter med kök och rum med kammare, på denna kammare hade Skandinaviska Granit option för uthyrning till arbetskraft som betecknades som ett kollektiv under benämningen ”ungkarlar”. I denna kammare kunde upp till fyra anställda samsas så gott som utrymmet tillät. I andra våningen låg ett överrum vid varje gavel med minimal plats för fyra jobbare, i vissa av husen var det ena över rummet kompletterat med ett litet kök och kunde bereda plats till en mindre familj. I ett fall är familjeboendet känt där fem personer, far och mor med tre små barn delade rum i det pytte lilla utrymmet.

En sammanslagning av antalet inneboende visar att fastigheten rymde 23 personer, en uppgift säger att som mest levde 40 stycken i ett av husen i

nuvarande Knottgränd. Denna siffra kunde vara möjlig om båda familjerna födde stora barnkullar.

Sammantaget skulle de nio fastigheterna rymma omkring 250 personer, en byggnad kom till under 20-talet, Erik Säll lät uppföra eget hus med kaféörelse och uthyrningsplatser, bröderna Holm från Trollhättan är de mest ryktbara bland Erik och Signes hyresgäster.

Förvaltare Aron Johansson försåg området med förmildrande omständigheter, i centrum anlade bolaget en grönyta nästan som en liten park, tåliga oxelträd prydde anläggningen, en stenformation påminnande om ett fornminne kan kanske ses som en sevärdhet. En brunn såg dagens ljus, skulle man där kunna benämna området som brunnspark? Vattentillgången var otillräcklig och invånarna i Sibirien måste bära sitt vatten fjärran belägna källor och pumpar. Försörjningen av tvättvatten var bättre ordnad, vid närliggande ”fabriken” hade SGA (Skandinaviska Granit AB) riggat en hävertledning från stenbrottet med riklig tillgång på vatten.

Vintertid frös denna livlina och speciellt barnfamiljerna nödgades smälta snö för tvagning av det förorenade. De inblandade fasade för dessa vintertvättar som orsakade mycket slit för att hålla hygien inom rimliga gränser.

I ”Bassängen” kunde man fram på eftermiddagen löga sina mattor och arbetskläder i ljummet vatten. Bassängen var uppsamlingsplats för kylvatten till de jättestora kompressorerna som arbetade i ”fabriken”. Under dagen värmdes vattenmassorna upp till behaglig temperatur, en tunn oljefilm på vattenytan gjorde att vattnet inte lämpade sig för finare textilier. Vid ett tillfälle gjorde Fina Baker en remarkabel uppsnyggning av sitt barnbarn Norma som av någon anledning badat i lervälling. Fina doppade ner barnet i karet av kolossalformat och med mormoderns resoluta ingripande uppstod Norma som något av en fågel Fenix!

Några år senare utspelades ett drama på trasmattornas skurbänk i bassängområdet. Baker, Finas man hade drabbats av depression och var sedan en tid försvunnen från hemmet, hur länge råder det delade meningar om. Skallgång anordnades. Vid den stora krutkällaren åt Rixö Pina till hittade man den eftersökte, åtgärderna var dock för sent ute, Baker hade gått hädan inom en oviss tidpunkt bakåt.

Uppbådet bar kvarlevorna till bebodda trakter, vidare händelser i dramat var tydligen planerade i detalj. På den tidigare nämnda skurbänken vid bassängen placerades kroppen, doktor Göthlin obducerade den olycklige inför öppen ridå. Massvis av nyfikna bildade ring kring händelsernas centrum, hur kunde detta

ske nådens år 1941? Som nioåring blev jag vittne till uppbådet som bar fram bären med den döde, i det skedet svek modet och att smita från kontorsområdet i Rixö framstod som enda lösningen på det hemska som låg på lur. Långt senare fick jag nys om vad som hände och detta räddade säkerligen sömnen, mardrömmar och skräckupplevelser torde ha satt spår för livet i ett i ett barnasinne, turen stod den flyende bi som slapp undan med blotta förskräckelsen.

Händelsen är nog den mest makabra som utspelades på Stångenäset under 1900-talet!

De sanitära förhållandena i Sibirien låg på en beklagligt låg nivå, slaskvatten och sopor dumpades helt nära bostäderna, dassen hade alltför låg kapacitet, en magsjuka epidemi hade kunnat utvecklas till en farsot i den osunda omgivningen, sjukvårdande doktor saknades, vissa av stenarbetarna kunde ”ta på ögat” d.v.s. plocka bort sten-eller stålflisor från ögonen, på kontoret fanns viss sjukvårdsutrustning bl.a. en bår med botten av canvas märkt av bleka blodfläckar från tidigare olyckstillfällen.

Lägenhetsägarna under sent trettiotal och tidigt fyrtiotal är värda en presentation i mån av att minnet räcker till. I nuvarande Knottgränd levde Erik och Ally Andersson med barnen Inger, Bengt och Kurt. Erik Andersson hade fått omskolning till metallarbetare och fått anställning i Husqvarna dit familjen flyttade i sinom tid. Husnummer saknas, den aktuella lägenheten ligger längst bort från nuvarande Rixövägen. Våningen övertogs av Fina Baker känd från tidigare betraktelser.

Tea och Gustav Karlsson levde i nästa hus, arbetstillfällena i Rixö gick på sparlåga, Gustav fick anställning i Göteborg och även här blev flytten en lösning på kampen för uppehållet.

Vägg i vägg samsades Klara Gren och Ejnar Leopold Östling i ett samboförhållande, en mycket ovanlig form av samliv vid den aktuella tiden. Klara var tidigare gift, Erik och Hjalmar hette sönerna, Judit, Karin, Anna och Ingalill kan ha haft ytterligare syskon, barnbarnet Tony växte upp i Klaras hägn.

Östling tilltalades alltid med efternamnet också detta inte helt vanligt. Ejnar var anställd i bolaget som allt i allo, att tjära tak hörde till. Lastkanalerna för utlastning av färdiga produkter (knott) ombyggdes av vår vän, ett jättestort arbete som fodrade hållfasthet som kunde bära upp den enorma tyngden av gatstenen som vilade på kanalerna.

Ejnar var även driven fiskare, ofta återvände Leopold från fiskefältet med en eller två granna torskar hängande på cykelstyret.

Klara var anti modelejon, generationer av Rixöbor har ”klara” Minnen av hennes urblekta baskermössa. Paret levde intill slutet i Sibirien!

Paret Tegner och Tora Torberntsson med sonen Tage hade sitt boende i nästa hus, gasmaskfabriken i Brastad hade behov av kvinnlig arbetskraft, Tora och många av hennes medsystrar tog chansen att genom de nya arbetstillfällena dryga ut hushållskassan, sonen Tage återvände under metall strejken 1945 till Sibirien, Rixö hade genom de strejkande killarnas medverkan ett slagkraftigt fotbollslag där Tage ofta spelade en dominerande roll i matcherna.

I den andra lägenheten bodde Charlotta och Oskar Granström, paret hade tre söner varav Gunnar blev hembygden trogen. Efter diverse utflykter och arbeten återkom Gunnar till Rixö storbrott och med kompetensbevis att sköta ammunition i bergshanteringen, Gunnar var i ungdomen målvakt i segerrika Rixö IF.

Pappa Oskar var en av storborrarna i stenbrottet. Redan tidigt hade SGAB installerat tryckluftsdrivna maskineri bergsbruket. Borrmaskinerna saknade självvändning, den detaljen fick borrarerna sköta om. Med pendlande rörelser i sidled höll föraren verksamheten i gång, att borra var ingen sinekur, vibrationer orsakade kärlekskramp i händer och underarmar, det rikliga stendammet var ett gissel, en av storborrarna -Långe Otto blev ett med de pendlande rörelserna och som ett offer av ett monotont rörelsemönster fortsatte Otto att pendla livet ut-ett solklart fall av yrkesskada!

Första huset i Knottgränd rymde familjerna Ejnar Karlsson och Karl Lindqvist. Ejnar och makan Anna hade inga barn. Paret hade tidigt utvecklat miljötänkandet, det mest iögonfallande och enda tecknet på miljövården gav vid handen att Ejnar inte fick röka inomhus. På förstubron, i alla väder sög Ejnar på sin snugga och insöp aromen av Greve Gilbert Hamiltons blandning, på den tiden luktade tobaksröken faktisk gott!

Karl Lindqvist med hustru Hilda och många barn bebodde kök och rum. Kammaren och överrum beredde plats för ”ungkarlar”. Det sägs att som mest bodde 40 personer i detta hus, den uppräknigen gäller före Ejnar och Annas inflyttning då en okänd stor barnfamilj disponerade den aktuella lägenheten.

Inte alla av barnen Lindquist är ihågkomna. Karin, Rakel och Valborg är namn ur det förgångna, Helge var killen som kunde spela fotboll som nästan ingen annan i området, Helge fick chansen att skola om sig, som elektriker förtjänade han sitt bröd utflyttad till Alingsås där fotbollskarriären fullkomnades i stadens bästa lag som försvarade sin plats i division två, den serie som stod allsvenskan närmast, I Göteborgs Postens referat efter matcherna bedömdes ofta Helge Lindqvist som bäste man på plan! Tragiken blev total när Helge omkom 1940 i fall från en elledningsstolpe.

Karl-Erik var minstingen i familjen även han duktig fotbollsspelare, som målvakt gjorde vår vän halsbrytande utrusningar i de strejkandes lag 1945. Även Karl-Erik levde resten av sitt liv i Alingsås, alla syskonen är borta liksom de allra flesta uppräknade av de boende i Sibirien.

Nästa två fastigheter har postadressen Dalabersvägen, i nummer ett av de två var Håkan och Adele Hasslöv hyresgäster, deras två barn heter Stig och Bo och är ännu verksamma nu på ålderns höst.

Håkan blev vaktmästare i Folkets hus i Hjalmedel och

flyttade så småningom till Uddevalla.

Andra lägenheten hyste Adolf Bengtsson med hustrun Hilda och dottern Ulla, samtliga förblev Rixö och Sibirien trogna.

Tvåan låg nära Sälls kafé, en barnrik familj där de flesta yngre var utflugna, Karl Larsson var förmodligen äldste sonen, en av bröderna hette Max, yngst i kullen var Yngve och som fortfarande bodde kvar i hemmet.

Knut och Blenda Karlsson delade förstuga med Larssons, i den familjen fanns två barn Lennart och Ove, Ove finns fortfarande kvar och är sedan länge bosatt i Nacka. Ove började karriären i postverket, efter några år sökte Ove som antagit namnet Knutsson in på Folkskoleseminarium och med examina på hand låg vägen som lärare vidöppen.

Hoppar man över bergskäringen där Rixövägen går fram kommer man till de resterande två husen, vägens framdragning gjorde att ett av husen måste rivas men två finns som sagt kvar. Knottgränd ett och två är fastighetsbeteckningarna.

Att ta genvägen över området när färden var ställd mot Sälls kafé kunde ha sina risker, en arg hund förorsakade skrämselhicka bland strövande barn, Ledd hette den lilla besten vars psyke tycktes vara bräddfyllt av onda uppsåt, taxen ägdes av Hilding Kunkell smed till professionen, frun hette Sabina och var född i Grundsund, paret gästades stundtals av Sabinas broder Frans Stenberg, vid dessa möten blev det liv i luckan då samtliga led av nedsatt hörsel och konversionen höll hög ljudnivå, gjorde Ledd sina gläfsningar i sammanhanget kunde samvaron anta smått kaotiska proportioner.

Tre barn fanns i familjen, Sven, Rut och Anker är alla borta och steget till de andra hyresgästerna i huset ligger nära.

Ernst Karlsson med fru och son förde nog en stillsam tillvaro, frun hette Olga och sonen Bengt, Ernst var broder till tidigare nämnde Ejnar Karlsson. En man i barnens ögon uråldrig farbror delade kanske bostad med sonen Ernst, hans boende är ovisst. Denne åldring Karl Johansson hade tidigare varit företagspolis i Munkedals fabriker och hade samma tjänsteställning i Rixö när 1900-talet var ungt.

Bakom vedbodarna hade de boende byggt upp en grisgård, hushållsgrisar var på modet, i dessa kättar, kanske rörde det sig om tre eller fyra avskilda platser höll grisarna till.

Gubben Johansson agerade som svinaherde, med brutala medel höll han ordning på torpet. Barn som kom i närheten avvisades, de grävsta invektiv bildade stomme i det råbarkade språkbruket från mannens skrovliga röstresurser.

Tidigare hade litet äldre barn avfyrat mynningsladdare i närheten av grisgården och på så sätt skrämt upp djuren. Detta ofog ville gubben Johansson sätta P för och kanske fanns det någon litet förmildrande omständighet i mannens vildsinta utbrott?

I Knottgränd två bodde paret Sterner Hellberg som utan åthävor skötte sina sysslor, dessa två flyttade senare sina bopålar till en villa i närheten av Gläborgskrysset.

I lägenheten intill hade Frans och Alma Lundgren med döttrarna Märta och Mary sitt hem. Frans tjänstgjorde under andra världskriget som fanjunkare och när Rixö brandkår bildades var platsen som brandchef vikt för Lundgren, när man valde ordningsvakt i närbelägna Hjälpmedels Folkets hus var vår profil en av de två antagna. Tillbaka i Rixö plockade Lundgren knott på plan, en syssla som bestämde antalet tillverkade gatstenar och som låg till grund för stenhuggarnas förtjänster.

Blåblus var ett brukbart plagg i jobbet. För att förhöja sin status och med ett ståtligt yttre hade antagligen Alma nödgats sy in axelvaddar i makens arbetsmundering!

De flesta lägenheterna hade en täppa eller liten jordbit, potatisodling hörde till, källare och förvaringsutrymmen saknades, beträffande den saken är det lätt att inse husmödrarnas svåra situation, att utan kyl och frys och med minimala kök hålla kosthållet jämt flytande.

Sibirien hyste ingen rentier, ingen Teodor Hansson, snickaren från Kråkstan som spekulerat sig till en nätt förmögenhet.

Alla tillhörde kollektivet med avbrott för vissa personligheter. Tiden och tiderna i Sibirien är förbi och kommer aldrig åter!

Till sist en mini priskurant över aktuella varor under krigsåren, en dosa Göteborgs Prima Fint kostade 42 öre, Signe Säll sålde det överlägset bästa snuset, enligt rykte tillsattes en hemlig beståndsdel i mullbänksblandningen. Namnet på det aktuella undermedlet kan vid förfrågan avslöjas av skrivaren av dessa rader.

En liter mjölk kostade 27 öre, timpenningen i stenindustrin låg runt en krona, vår familj fyra personer betalade åtta kronor i hyra i Rixö 10 som ligger mellan Kråkstan och Sibirien.

Numera är husen i Sibirien renoverade och ombyggda och bildar ett villasamhälle, de närliggande stenbrotten med Pengåsen ett stenkast bort är dolda av tät vegetation, Sälls kafé är stängt sedan länge, fiket hade en framträdande plats som ungdomsgård, en flaska Citronil kostade 35 öre, en anekdot där den nämnda lemonaden spelar huvudrollen passar bra som avslutning av denna berättelse.

Sonen Gunnar Säll hade som framgångsrik företagare i möbelbranschen köpt en ny bil en Citroen av senaste modell. Pappa Erik var mäkta stolt inför denna tilldragelse och med darr på läppen kungjorde fadern att Gånnar, Erik uttalade namnet med å. Gripen av glädjefnatt lät Erik meddela att bilens namn var Citronil!

John Blad